

УДК 327+321

DOI <https://doi.org/10.30970/2307-1664.2019.26.28>

ПРІОРИТЕТИ БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ КАЗАХСТАНУ, УЗБЕКИСТАНУ ТА ТУРКМЕНИСТАНУ В ЦЕНТРАЛЬНІЙ АЗІЇ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ ВЛАДИ

Віталій Ярмоленко

*Національний університет «Острозька академія»,
факультет міжнародних відносин
вул. Семінарська, 2, 35800, м. Острог, Рівненська область, Україна*

Статтю присвячено основним підходам щодо пріоритетів безпекової політики Казахстану, Узбекистану та Туркменістану в регіоні Центральної Азії та їх практичної реалізації в умовах переходу президентської влади. Особливості політичної системи, залежність економік від продажу природних енергоресурсів та подібні загрози національній безпеці роблять приклади цих країн схожими. Нур-Султан, Ташкент та Ашгабат уважають питання безпеки у Центральній Азії пріоритетним напрямом своєї зовнішньої політики. Проте кожна з цих держав має власне бачення та використовує різні підходи щодо здійснення останньої. Важливим чинником є процес транзиту президентської влади в Казахстані, Узбекистані та Туркменістані, який, на відміну від інших центральноазіатських держав – Киргизстану і Таджикистану, відбувся у мирний спосіб. Метою цієї статті є здійснення порівняльного аналізу особливостей безпекової політики трьох вищезгаданих держав Центральної Азії в умовах зміни поколінь керівництва. За допомогою методу очікуваної корисності було змодельовано зовнішньополітичний курс аналізованих держав за каденції попередніх президентів. Разом із тим завдяки інвент- та контент-аналізу офіційних повідомлень прес-служб нових глав республік прослідковано основні пріоритети у відносинах на дво- та багатосторонньому рівні з іншими центральноазіатськими державами та ключовими позарегіональними акторами. Ці кількісні дані дали змогу методом кореляційного аналізу виявити зв'язки між пріоритетними напрямками згаданих відносин. Результати аналізу показали, що зміна поколінь керівництва мала обмежений вплив на внутрішню політику, хоча й стимулювала розвиток окремих елементів демократизації у Казахстані, Узбекистані і Туркменістані. Водночас Нур-Султан, Ташкент та Ашгабат надалі декларують мирний характер своєї зовнішньої політики. Усі три нові адміністрації активізують багатосторонні механізми для вирішення регіональних проблем, особливо довготривалого конфлікту в Афганістані. У цьому контексті важливим є поступ у відносинах Узбекистану із сусідніми державами та збільшення економічного чинника у регіональних відносинах.

Ключові слова: транзит президентської влади, безпека, зовнішня політика, Казахстан, Узбекистан, Туркменістан, Центральна Азія.

Актуальність теми. Однією з ключових проблем внутрішньополітичного розвитку держав Центральної Азії є процес зміни політичного керівництва, який неодноразово ставав предметом суспільної і наукової дискусії. Політичні еліти регіону після розпаду СРСР були представлені здебільшого колишньою радянською партійно-апаратною номенклатурою, яка сконцентрувала у своїх руках контроль над економічними ресурсами та мала вплив у прийнятті стратегічних рішень. Суспільно-політичні рухи, які мали альтернативне бачення розвитку центральноазіатських республік, були поступово витіснені з основного політичного поля. Разом із відновленням значення родово-племінних зв'язків, які характерні для політичної культури суспільств держав Центральної Азії [1, с. 7], відроджен-

ням ісламу [2] та процесом формування політичних націй [3, с. 72], ці явища призвели до двох основних тенденцій: становлення консолідованих автократичних режимів (Казахстан, Узбекистан та Туркменістан) та періодичного внутрішньополітичного протистояння (Киргизстан та Таджикистан). У першому випадку стабільність політичних режимів, які утримують своє домінуюче положення з початку незалежності республік, була забезпечена завдяки контролю над фінансовими надходженнями від експорту енергетичних ресурсів, що дало змогу зберегти підтримку зі сторони більшості суспільства. Описана особливість також характеризує ці режими як неопатримоніальні відповідно до визначення М. Шабонова [4, с. 159]. У другому – політичне керівництво для забезпечення внутрішньої стабільності змушене включати опозиційні сили до внутрішньополітичних процесів. Однак у Киргизстані, попри «революцію тюльпанів» 2005 року та події 2010 року, сформувалася політична система, в якій стала можлива демократична зміна влади після проведення виборів на конкурентній основі у 2011 та 2017 роках. Внутрішньополітичний баланс між владою та опозицією в Таджикистані було досягнуто унаслідок підписання угоди у Москві в 1997 році після громадянської війни – найкривавішого конфлікту на пострадянському просторі. Цю рівновагу було порушено після прийняття поправок до Конституції у 2016 році, які давали право чинному президенту балотуватися на вибори необмежену кількість разів та фактично забороняли діяльність Партії ісламського відродження Таджикистану [5]. Процес переходу влади в інших трьох центральноазійських державах відбувся без суттєвих змін у політичній системі та характері політичних режимів. У Туркменістані та Узбекистані нові очільники держав, Гурбангули Бердимухамедов та Шавкат Мірзієєв, обійняли свої посади після смерті своїх попередників – Сапармурата Ніязова у 2006 році та Іслама Карімова у 2016 році. Внаслідок добровільного складення повноважень Нурсултаном Назарбаєвим у березні 2019 року президентом Казахстану став глава Сенату Касим-Жомарт Токаєв.

Аналіз переходу влади в Казахстані, Узбекистані та Туркменістані є важливим для розуміння того, яким чином автократичні режими забезпечують стабільність політичної системи країни перед викликами та загрозами міжнародної та регіональної безпеки.

Метою статті є здійснення порівняльного аналізу безпекового аспекту зовнішньої політики Казахстану, Узбекистану та Туркменістану у процесі переходу президентської влади. Відповідно до мети **завданнями статті** є: 1) порівняти особливості зовнішньої політики Казахстану, Узбекистану та Туркменістану до і після зміни президентської влади у 2019, 2016 та 2006 роках відповідно; 2) визначити основні пріоритети безпекового аспекту зовнішньої політики президентів, котрі прийшли до влади у Казахстані, Узбекистані та Туркменістані; 3) зіставити ці дані з основними напрямками зовнішньої політики цих держав.

Аналіз літератури. Значну увагу в аналізі зовнішньої політики центральноазійських держав у науковій літературі приділено впливу позарегіональних акторів, насамперед Росії, Китаю та США [6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14]. Низка публікацій присвячена спробам пояснити чинники, що стають на перешкоді співпраці та інтеграції держав Центральної Азії в рамках регіону [15; 16; 17; 18; 19; 20; 21]. Вагомим є доробок, пов'язаний із дослідженням внутрішньополітичних процесів у Казахстані, Узбекистані та Туркменістані [22; 23; 24; 25; 26; 27]. Зовнішньополітичним стратегіям держав Центральної Азії в цілому свої публікації присвятили М. Ларуель [28], І.О. Волошенко [29] та Г.І. Чуфрін [30].

Дослідники, характеризуючи зовнішню політику аналізованих держав, розглядають вплив на неї президентів. Описуючи розвиток зовнішньої політики Казахстану, А.М. Жекьянова, С.В. Бірюков та Б.Т. Куппаєва підкреслюють вирішальну роль Нурсултана Назарбаєва у становленні зовнішньополітичного іміджу республіки та підтриманні

її внутрішньополітичної стабільності [31, с. 101; 32, с. 79; 33, с. 51]. Аналіз стратегічних відносин Казахстану з іноземними державами був здійснений І.В. Отрошенко [34; 35]. Безпекові аспекти зовнішньої політики за каденції Н. Назарбаєва були розглянуті А.С. Балапановою та А.С. Кайдаровою [36], Г.С. Саркуловою [37] та М.Н. Шапкіним [38].

Більшість досліджень, присвячених зовнішній політиці Узбекистану, здебільшого орієнтовані на період президентства Іслама Карімова [39]. Б.Т. Фазендейро [40] аналізує зовнішню політику Узбекистану до 2016 року з точки зору її інституційної централізації навколо президента республіки. У цій праці описані основні напрями зовнішньої політики, яку проводив Ташкент під призою концептуального підходу до теорії міжнародних відносин. У іншій розвідці автор слушно спробував увести визначення «захисної самостійності» (“defencieve self-reliance”) у зовнішніх відносинах Узбекистану [41, с. 410], яку автор виводить із поняття самостійності (mustaqilik) – центральної ідеї покладання на власні сили у внутрішньо- та зовнішньополітичному дискурсі за президентства Карімова [42]. Геополітичним та гео економічним аспектам зовнішньої політики Узбекистану за каденції І. Карімова, яка була заснована здебільшого на реалізації інтересів еліти республіки, присвячені публікації Д.Р. Шпехлер та М.Ц. Шпехлера [43, с. 159].

Коллективна монографія за редакцією Е. Лемона [44] описує теоретичні та емпіричні аспекти безпекової ситуації у Центральній Азії у період після 1991 року. Автори застосували міждисциплінарний підхід в аналізі співвідношення питань безпеки та зміцнення авторитарних режимів у державах Центральноазійського регіону. Один з авторів, Н. Мегарон [45] проаналізував вплив подій у Андіжані 2005 року на зовнішню політику Узбекистану. А. Номеровченко, Яехун Кім та В. Кан порівняли зовнішньополітичну думку Узбекистану та Казахстану крізь призму політики ідентичності цих республік [46, с. 390]. У контексті цього аспекту М. Тіулегенов виправдовує ізоляціоністську зовнішню політику Іслама Карімова, яка спиралася на власні ресурси Узбекистану, складним процесом державного будівництва [47].

Тема зовнішньої політики другого президента Узбекистану меншою мірою висвітлена в академічних дослідженнях через короткий період переходу політичного режиму. Низка праць свідчить, що другий президент Узбекистану намагається проводити прагматичний курс зовнішньої політики, особливо у відносинах із державами Центральної Азії та поза-регіональними гравцями [48; 49; 50]. Автори, описуючи передумови зовнішньої політики Шавката Мірзієєва, визначають результати регіональної політики Іслама Карімова як «тягар» для адміністрації нового глави республіки [48; 49]. Водночас інші дослідники наголошують на складній геополітичній ситуації в Центральноазійському регіоні, на виклики якої змушений відповідати новий президент Узбекистану, особливо в контексті балансу інтересів наддержав та невирішених питань безпеки із сусідніми країнами [51; 52; 53].

У дискурсі, пов'язаному із зовнішньою та безпековою політикою Туркменістану, центральне місце посідає статус «позитивного нейтралітету», який був декларований керівництвом цієї країни як головна засада у двосторонніх відносинах з іншими акторами та участю у міжнародних організаціях [54; 56; 57]. Особливу роль у формуванні цього підходу Ашгабада Г. Джамієва бачить в ідеях Сапармурата Ніязова «про перехід суспільства азійського традиційного типу до нового демократичного стану», у якому нейтралітет Туркменістану покликаний «створити <...> соціально-політичну атмосферу, яка дасть змогу еволюційним шляхом формувати основні елементи демократичного суспільства» [57, с. 19]. Порівняльний аналіз між декларативними та практичними аспектами зовнішньої політики Туркменістану здійснив Л. Анческі, який також пов'язує «нейтралізм» Ашгабада із внутрішньополітичним процесом у туркменському суспільстві та доводить

непослідовність керівництва Туркменістану у виконанні декларованих засад зовнішньої політики цієї держави [58, с. 3]. Цей автор на основі компаративного підходу проаналізував особливості зовнішньої політики Туркменістану та Узбекистану з точки зору принципів «збереження режиму» та «виживання режиму», які є рушійними чинниками у зміні зовнішньополітичної поведінки керівництва країни в разі виникнення загроз для внутрішньополітичної стабільності [59, с. 153–154].

Теоретико-методологічна основа. Аналіз зовнішньої політики передбачає раціональну поведінку у прийнятті рішень. Відповідно до моделі раціонального актора, розробленої Грехемом Алісоном, керівництво держави визначає ієрархію пріоритетів та можливих альтернативних дій у зовнішній політиці для досягнення максимальної користі [60, с. 57]. Цей підхід підкріплюється методом теорії очікуваної корисності, розробленої Дж. фон Нейманом та О. Моргенштерном. Завдяки цьому можливо змодельовати зміну поведінки осіб, що приймають рішення – нового покоління президентів Казахстану, Узбекистану та Туркменістану. Цей підхід початково використовувався у дослідженні макроекономічної поведінки, проте, можливості цього методу знайшли своє застосування і в соціальних науках та теорії прийнятті рішень [61, с. 629; 62, с. 29].

Для потреб дослідження використано елементи івент- та контент-аналізу повідомлень прес-служб на офіційних сайтах президентів Казахстану та Узбекистану [63; 64]. За відсутності офіційного сайту президента Туркменістану використано матеріали основних державних ЗМІ [65]. Оскільки зміст та наповнюваність указаних інтернет-ресурсів не відрізняються відповідно до їхніх версій мовою країни, російською та англійською, а основною мовою комунікації глав аналізованих держав із закордонними представниками є здебільшого російська, для аналізу використано російськомовні версії ресурсів. До повідомлень про зустрічі президента Казахстану К.-Ж. Токаєва було додано аналогічну інформацію про Н. Назарбаєва у період з березня по вересень 2019 року; кількість вибірки склала 75 повідомлень. Інформацію про офіційні зустрічі другого президента Узбекистану Ш. Мірзієєва було зібрано у період з грудня 2016 року (з початком набуття повноважень) до серпня 2019 року; кількість вибірки 239 повідомлень. Інформацію про офіційні зустрічі Г. Бердимухамедова було відібрано у період з лютого 2015 року по червень 2018 року; кількість вибірки 98 повідомлень. Отримані кількісні дані дають змогу визначити держави та міжнародні майданчики, в рамках діалогу з якими тематика безпекової політики порушується найчастіше, та прослідкувати кореляцію між окремими поняттями, які пов'язані з тематикою безпеки. Результати проаналізовано як від загальної кількості, так і відповідно до таких окремих груп: 1) держави Центральної Азії, 2) Росія, Китай та США та, окремо 3) Росія, 4) Китай, 5) США.

Виклад статті. У академічній літературі є поширеною теза про те, що безпекова політика держав Центральної Азії зосереджена на легітимізації чинних авторитарних режимів [63, с. 134; 3, с. 63], керуючись інтересами здебільшого кланової еліти [4, с. 161]. Це твердження автори пояснюють активним процесом демодернізації місцевих суспільств, що стало наслідком незавершеної економічної та політичної трансформації в республіках регіону [64, с. 4]. Перехід від тоталітарної до демократичної системи в Казахстані, Узбекистані та Туркменістані був де факто призупинений до другої половини 1990-х років унаслідок консолідації президентської влади в цих державах. У руках однієї особи концентрувався абсолютний контроль над внутрішньо- та зовнішньополітичними процесами. Проте стан економік і становлення державності призвели до того, що згадані актори сформували власну стратегію зовнішньої політики, котра реалізовувалася на основі різних підходів. Основною тенденцією була «багатовекторна» зовнішня політика, яка балансувала з різним

ступенем відкритості держав до можливості економічної та військово-політичної інтеграції в рамках регіону та пострадянського простору [15, с. 25; 63, с. 136]. У зв'язку зі згаданим підходом в аналітичному дискурсі постає дихотомія політики «рівнозближеності» [64, с. 133; 16, с. 69–70; 57, с. 24–25] та «рівновіддаленості» (або також «дистанціонування») [64, с. 137; 85; 28, с. 80; 57, с. 24–25], яку здійснюють Казахстан, Узбекистан та Туркменістан у відносинах із позарегіональними акторами. Зовнішня політика Казахстану реалізовувалася в умовах геополітичного балансу між Росією та Китаєм з одночасним розвитком відносин зі США, ЄС, Туреччиною, країнами Близького Сходу тощо. Разом із тим Казахстан є активним учасником різноманітних інтеграційних утворень на пострадянському просторі, головним чином, ЄАЕС, ОДКБ та ШОС. Узбекистан до кінця 2016 року надавав перевагу рівновіддаленим відносинам з позарегіональними гравцями, тримаючись жорсткої політики щодо сусідніх держав, особливо Киргизстану та Таджикистану. Значним викликом для Ташкента також був довготривалий конфлікт в Афганістані. Водночас Ашгабад ще з 1995 року завдяки резолюції ГА ООН закріпив статус нейтральної держави, який став його офіційною зовнішньополітичною доктриною. Своєю чергою стратегічне положення та значні природні ресурси держав Центральної Азії зумовили активізацію зовнішньої політики позарегіональних гравців, котрі прагнуть реалізувати власні економічні та військово-політичні інтереси в регіоні [9; 8]. Цей чинник доповнюється асиметричними викликами безпеки, як-от: міжнародний тероризм, проблема доступу до прісної води та питання делімітації кордону між країнами Центральної Азії. Нижче розглянемо кожен випадок окремо.

Казахстан. Зовнішня політика за каденції Н. Назарбаєва мала збалансований і багатовекторний характер [36, с. 21] та була покликана ствердити суб'єктність Казахстану на міжнародній арені. На ситуації позначалися відсутність попереднього досвіду державності республіки, складне геополітичне положення – розташування між Росією та Китаєм [65, с. 32], а також нестабільність на південному фланзі кордону. Водночас перший президент був одним із провідних ініціаторів євразійських інтеграційних проєктів. Саме Н. Назарбаєв під час виступу в Московському державному університеті 1994 року висловився про необхідність тіснішої економічної співпраці між колишніми радянськими республіками та створення Євразійського союзу, вказавши на невдале функціонування СНД [66, с. 65]. Казахстан став одним із засновників та активним учасником Євразійського економічного співтовариства (а з 2015 року – Євразійського економічного союзу) і Організації договору про колективну безпеку. Процес вирішення питання кордону з Китаєм став початком створення Шанхайської організації співробітництва. Адміністрація Н. Назарбаєва найбільше значення для безпеки у Центральній Азії надавала саме міжнародним механізмам, найважливішим з яких були ОДКБ та ШОС [с. 182].

Відповідно до теорії очікуваної корисності модель зовнішньої політики Казахстану за каденції Н. Назарбаєва можна формально описати таким чином:

$$pU(I) = pU(E)I + pU(Sec)I + pU(Sec)BR + pU(Sec)I - pU(Sov),$$

за умови, що $p \in [0; 1]$,

де $pU(I)$ – очікувана користь від інтеграції, $pU(E)I$ – очікувана користь від економічної інтеграції, $pU(Sec)I$ – очікувана користь від безпекової інтеграції, $pU(Sov)$ – очікувана користь від політичного суверенітету, $pU(Sec)BR$ – очікувана корисність безпеки, яка закладена у двосторонніх відносинах, насамперед у стосунках союзницького характеру з Росією. З цього можна зробити висновок, що:

$$pU(E)I + pU(Sec)I + pU(Sec)BR > pU(Sov),$$

за умови, що $p \in [0; 1]$.

Добровільне складення Нурсултаном Назарбаєвим повноважень президента 20 березня 2019 року та передачі влади главі Сенату Касим-Жомарту Токаєву стало певним підсумком процесу переходу президентської влади в центральноазіатських державах другого покоління керівництва. Вибір К.-Ж. Токаєва був виправданий здебільшого його лояльністю до попереднього президента, значним досвідом на дипломатичній службі, вершиною якої була посада заступника генерального секретаря ООН, та високими позиціями державної влади – прем'єр-міністра і глави вищої палати парламенту [68]. Крім того, новий президент має особисті зв'язки серед російської політичної еліти та перебував у Китаї під час роботи в посольстві СРСР у Пекіні. Цей чинник вказує на те, що К.-Ж. Токаєв має можливість вести послідовний діалог з Москвою та Пекіном [69]. Конституційна реформа 2017 року, яка наділила більшими повноваженнями парламент в ухваленні складу уряду та надала особливі права для Першого президента Казахстану пожиттєво очолювати Раду Національної Безпеки, розширення впливу останньої у прийнятті рішень щодо питань зовнішньої політики та безпеки [70, с. 188–189], а також надання постійного статусу глави провладної партії Нур-Отан для Н. Назарбаєва [71], дали підґрунтя для формування тандему у президентській гілці влади Казахстану. Становлення нової системи правління супроводжувалося спалахом низки протестів на початку вересня 2019 року у найбільших містах проти будівництва нових 55 китайських підприємств на території Казахстану. Учасники акцій стверджували, що нові інвестиції спричинять посилення залежності від Пекіна та збільшення напливу робочої сили з Китаю, що становитиме загрозу для економічної ситуації в Казахстані [72]. Пріоритетні напрями адміністрації К.-Ж. Токаєва залишаються незмінними – союзницькі відносини з Росією та центральноазіатськими державами, про що свідчить перший офіційний візит нового президента 3 квітня 2019 року до Москви та 14 квітня 2019 року до Ташкента.

Риторика К.-Ж. Токаєва та Н. Назарбаєва у період з березня по вересень 2019 року у двосторонніх відносинах з офіційними представниками держав Центральної Азії, Росією, Китаєм та США у контексті безпеки присвячена стратегічному партнерству (9%) та політичним відносинам (13%). Значне місце посідає співпраця у сфері регіональної і міжнародної безпеки в рамках організацій та форумів, особливо ШОС (9%), СВМДА (14%) та ЄАЕС (6%). К.-Ж. Токаєв та Н. Назарбаєв більше ніж глави двох інших аналізованих у цій статті країн підкреслюють спадкоємність зовнішньополітичного курсу Казахстану (9% у діалозі з державами Центральної Азії та основними впливовими акторами та 14% – протягом зустрічей лише з представниками центральноазіатських держав). Провідне місце у забезпеченні безпеки та боротьбі з тероризмом чинний та Перший президент надають співпраці в рамках ШОС – кореляція слів «безпека» та «антитероризм» з поняттям «ШОС» є найвужчою ($r \approx 0,7$ та $r \approx 0,98$ відповідно у діалозі з центральноазіатськими державами, Росією та Китаєм). Значний показник кореляції є також між словом «політика» і словосполученнями, пов'язаними з ним та словом «Афганістан» у діалозі обох президентів Казахстану з представниками інших держав Центральноазіатського регіону – $r \approx 0,65$. Цей же показник у діалозі з офіційними Москвою, Пекіном та Вашингтоном є значно меншим та має тенденцію до зниження – $r \approx -0,09$. Це вказує на чітке прагнення вирішити питання протистояння в Афганістані безпосередньо в рамках регіону без залучення позарегіональних акторів. Водночас вказані дані доповнюють тезу І.В. Отрощенко [35, с. 93–94], а також А.С. Балапанова та А.С. Кайдарова [36, с. 20] про пріоритетність співпраці у безпековій сфері в рамках Центральної Азії. Результати також вказують на продовження союзницьких відносин із Росією та активної участі в інтеграційних об'єднаннях на євразійському просторі.

Узбекистан. Внутрішньополітична ситуація та особливості геополітичного положення Узбекистану (спільний кордон з усіма державами Центральної Азії та Афганістаном) були ключовими чинниками зовнішньої політики за каденції І. Карімова. Еволюція бачення Ташкентом власної ролі у регіоні протягом незалежності змінювалася з прагнення регіонального лідерства до фактичної ізоляції, вибіркової участі у міждержавних об'єднаннях та ситуативному балансу у відносинах з позарегіональними акторами [73, с. 47]. На думку Б.Т. Фазендейро, прагнення Узбекистану до самостійності завжди мало захисний характер, що відзначалося п'ятьма ключовими тенденціями: наполегливе прагнення рівності (у міждержавних відносинах); пріоритет двосторонніх відносин; активний захист національного іміджу Узбекистану; прагнення до самодостатності; небажання приймати експансіоністські ідеологічні програми [41, с. 416]. Як стверджують Д.Р. Шпехлер та М.Ц. Шпехлер, успіх зовнішньої політики за каденції І. Карімова полягав у вмінні першого президента утримувати контроль за внутрішньополітичними процесами в країні, проводячи економічно вигідну співпрацю з позарегіональними акторами, водночас збалансовуючи їх стратегічні інтереси та уникаючи значних регіональних конфліктів [43, с. 168], де участь у громадянському конфлікті в Таджикистані у 1992–1997 роках та значну допомогу узбецьких етнічних угруповань у війні в Афганістані в 1990-их роках [74, с. 116] можна вважати винятком. Саме завдяки «багатовекторності» зовнішньої політики адміністрації І. Карімова вдавалося отримувати економічні та безпекові переваги в рамках окремих міждержавних відносин [39].

Зовнішня політика Узбекистану за каденції І. Карімова мала здебільшого такий формальний вигляд:

$$pU(Isol) = pU(Sov) + pU(Sec)Sov + pU(Sec)BR - pU(E)I - pU(Sec)I,$$

за умови, що $p \in [0; 1]$,

де $pU(Isol)$ – це очікувана корисність від політики ізоляціонізму, $pU(Sov)$ – очікувана користь від політичного суверенітету, $pU(Sec)Sov$ – очікувана користь безпеки в рамках власного політичного суверенітету, $pU(Sec)BR$ – очікувана користь безпеки, яка закладена в двосторонніх відносинах, насамперед у стосунках союзницького характеру з Росією, – очікувана користь від економічної інтеграції, $pU(Sec)I$ – очікувана користь від безпекової інтеграції. З цього випливає, що:

$$pU(Isol) = pU(E)I + pU(Sec)I,$$

за умови, що $p \in [0; 1]$.

2 вересня 2016 року було офіційно оголошено про смерть Іслама Карімова [75]. 6 грудня того ж року новим президентом було обрано Шавката Мірзієєва [76], який з 2003 року обіймав посаду прем'єр-міністра, і, як його попередник, також походив із самаркандського клану [77]. З самого початку терміну повноважень новий глава Республіки Узбекистан висловився за продовження політичного курсу Карімова, який тим не менш поєднується з тенденціями до лібералізації в сфері внутрішньої політики та економіки. У зовнішній політиці Ш. Мірзієєв поставив за пріоритет напрям Центральної Азії, що може розглядатися як продовження ідеї «Туркестан – спільний дім», яку пропагував І. Карімов з початку 1990-х років [78, с. 26]. Відповідно до Стратегії діяльності за п'ятьма напрямками подальшого розвитку Республіки Узбекистан на 2017–2021 роки керівництво країни планує створити «пояс безпеки, стабільності та добробуту навколо Узбекистану» [79]. Активна дипломатія нового президента сприяла значному оновленню відносин з Туркменістаном, до якого він здійснив перший офіційний візит у лютому 2017 році, та Казахстаном. Покращення стосунків з Таджикистаном та Киргизією через розв'язання питання кордону

та відновлення транспортного сполучення дали змогу не лише значно покращити безпекову ситуацію в регіоні, але й можливість для розвитку інфраструктурних та логістичних проєктів [48, с. 107], які покликані сполучити Китай та Узбекистан. Окремо варто відзначити збільшення економічної та військово-політичної складових частин у відносинах з Росією, наслідком чого стало надання преференцій у торгівлі з Узбекистаном, контракт на будівництво АЕС на території Узбекистану та продаж військової техніки та складників на пільгових умовах. Значне потепління відбулося у відносинах зі США, кульмінацією якого став перший за 12 років офіційний візит президента Узбекистану до Вашингтона в травні 2018 року.

У відносинах на двосторонньому та багатосторонньому рівнях адміністрація Ш. Мірзієєва ставить за пріоритет безпеку у Центральній Азії та Афганістані, спираючись здебільшого на систему двостороннього стратегічного партнерства. У період з грудня 2016 року по вересень 2019 року у офіційних повідомленнях на сайті президента Узбекистану, пов'язаних із зустрічами на високому та найвищому рівнях, 11% безпекової тематики присвячено безпеці в Центральноазійському регіоні, 11% – ситуації в Афганістані та 11% – значенню стратегічних відносин. Саме із ситуацією у Афганістані та боротьбою з тероризмом та екстремізмом Ташкент пов'язує гарантію власної національної та регіональної безпеки. Коефіцієнт кореляції слів «безпека» та «Афганістан» становить $r \approx 0,605$, а з подоланням тероризму і екстремізму – $r \approx 0,7$. Попри формальне декларування продовження зовнішньополітичного курсу І. Карімова на початку своєї каденції, Шавкат Мірзієєв, як показує аналіз, не пов'язує безпекову політику щодо держав Центральної Азії із позарегіональними акторами – Росією, Китаєм та США. Для цих країн коефіцієнт є досить низьким – $r < 0,3$. Очевидною є зміна курсу щодо вирішення ситуації в Афганістані. Кореляція між тематикою, пов'язаною з Афганістаном та продовженням курсу попереднього президента дуже низька – $r \approx 0,009$ із загальною кількістю повідомлень про безпосередні офіційні переговори. Згадка слів і словосполучень «стратегічний» та «стратегічне партнерство» (об'єднане в одну категорію), а також словосполучення з «політичний» також є значними (9% та 13% відповідно). Коефіцієнт кореляції словосполучень зі словом «мир» та «стратегічний» становить $r = 0,61$.

Туркменістан. Зовнішньополітичний курс Туркменістану після проголошення незалежності був найбільш радикальним з точки зору вибірковості у відносинах з центральноазійськими державами і позарегіональними гравцями та повної ізоляції щодо будь-яких регіональних інтеграційних проєктів. Ашгабат опинився в умовах викликів триваючої громадянської війни в Афганістані, невирішеного питання статусу Каспійського моря та розірвання господарських зв'язків з іншими колишніми пострадянськими державами. Останній аспект ускладнив можливості транспортування природного газу за кордон. Туркменістан володіє четвертими у світі розвіданими запасами цього ресурсу, імпортування якого на початку 1990-их років було можливим лише через колишню радянську газотранспортну систему. Більшість цих трубопроводів проходила через територію Казахстану та Росії, що давало можливість цим країнам впливати на вартість транспортування ресурсів, від чого залежало ціноутворення імпортованого газу, а отже, і прибутків для Ашгабата. Тому диверсифікація шляхів постачань природного газу за іншими напрямками була одним із головних пріоритетів зовнішньої політики Туркменістану за правління С. Ніязова та залишається такою за каденції Г. Бердимухамедова. Причинами проголошення Ашгабатом у 1995 році статусу «постійного нейтралітету» були небажання брати додаткові обов'язки, обмежити можливі зовнішні загрози для політичного режиму [23, с. 7] та прагнення зберегти за собою суверенний контроль над видобутком

та експортом природного газу не обтяжуючи себе можливими обмеженнями в рамках наднаціональних структур [80; 81, с. 9–10].

До початку 2000-их років стратегічним завданням було здійснення проекту газопроводу «Туркменістан–Афганістан–Пакистан». Нестабільність у Афганістані становила значну перешкоду в реалізації цього завдання. Після приходу талібів до влади в Афганістані 4 жовтня 1996 року з ініціативи президента Казахстану відбулася зустріч глав держав Центральної Азії та Росії, на якій було висловлено занепокоєння щодо цього кроку як дестабілізуючого чинника в регіоні. Однак С. Ніязов відмовився від участі у цій зустрічі, посилаючись на нейтралітет Туркменістану щодо афганських справ. Крім того, туркменська сторона налагодила контакт з керівництвом уряду талібів. Наприкінці лютого 1999 року міністр закордонних справ Туркменістану відвідав Кандагар, де провів зустріч із духовним лідером талібів Муллою Омаром щодо початку будівництва зазначеного газопроводу до Пакистану [82; 83]. З одного боку, Туркменістан прагнув створити імідж регіонального миротворця. Під егідою ООН було проведено три раунди міжтаджицьких переговорів у 1990-х роках. Окрім цього, Туркменістан організував низку етапів міжафганських переговорів, а у квітні 1997 року в Ашгабаті було проведено міжнародний форум, присвячений Афганістану [57, с. 24]. З іншого – це також вказує на вибірковість застосування статусу нейтралітету з боку Ашгабата у період керівництва С. Ніязова задля переслідування економічних інтересів Туркменістану [81, с. 9; 85] та відсутність послідовності між декларованими засадами зовнішньої політики та практичною їх реалізацією [58, с. 3].

Зовнішню політику Туркменістану, яка ґрунтується на принципі «постійного нейтралітету», за каденції С. Ніязова можна визначити відповідно до такої формальної моделі:

$$pU(N) = pU(Sov) + pU(Sec)Sov - pU(Sec)BR - pU(E)I - pU(Sec)I,$$

за умови, що $p \in [0; 1]$,

де $pU(N)$ – очікувана користь від нейтрального статусу, $pU(Sov)$ – очікувана користь від політичного суверенітету, $pU(Sec)Sov$ – очікувана корисність безпеки в рамках власного політичного суверенітету, $pU(Sec)BR$ – очікувана корисність безпеки, яка закладена в двосторонніх відносинах, насамперед у стосунках союзницького характеру з Росією, $pU(E)I$ – очікувана користь від економічної інтеграції, $pU(Sec)I$ – очікувана користь від безпекової інтеграції. Отже, модель зовнішньої політики Туркменістану можна визначити таким чином:

$$pU(N) > pU(Sec)BR + pU(E)I + pU(Sec)I,$$

за умови, що $p \in [0; 1]$.

Після смерті С. Ніязова в грудні 2006 року президентом Туркменістану обрано заступника глави уряду, який курував питання охорони здоров'я, Гурбангулі Бердимухамедова. Новий глава республіки, як і С. Ніязов, належить до племені «Ахал-теке» [84, с. 1]. Г. Бердимухамедов здійснив спроби поверхневої лібералізації режиму через формальне повернення виборів президента, поступову відміну культу особистості свого попередника та введення номінального партійного плюралізму. Проте зовнішня політика Туркменістану мала здебільшого незмінний характер, з винятком покращення відносин з Росією та реалізацією важливого для економіки Туркменістану проекту будівництва і запуску у 2009 році газопроводу до Китаю [86]. Надалі актуальним залишився проєкт ТАПІ, який однак є скоріше інструментом зовнішньої політики та предметом внутрішньополітичного дискурсу про прогрес у діяльності державного керівництва [87, с. 411], ніж прибутковим економічним підприємством.

У повідомленнях, присвячених двостороннім та багатостороннім зустрічам на високому та найвищому рівнях президента Г. Бердимухамедова з офіційними представниками держав Центральної Азії, Росії та Китаю¹ серед тем, пов'язаних з безпекою, найбільше вживаним є ситуація в Афганістані – 41%, переважно у контексті внутрішнього конфлікту та газопроводу «Туркменістан–Афганістан–Пакистан–Індія». Вживання слів та виразів з терміном «політика» становить 13%, а зі словами «мир», «миролюбний», «миротворчий» – 12%.

У двосторонній риторичі президента Туркменістану Г. Бердимухамедова з державами Центральної Азії, Росією та Китаєм найбільший коефіцієнт кореляції між словом «безпека» та словами «мир», «миролюбність» та «миротворчість» – $r \approx 0,734$ (у діалозі лише з Росією та Китаєм – $r \approx 0,621$, лише з державами Центральної Азії – $r \approx 0,713$); між словами «політика», «політичні відносини» та «мир», «миролюбність» та «миротворчість» – $r \approx 0,785$ (цей же показник є вищим у комунікації лише з Росією, Китаєм та США – $r \approx 0,811$ і є досить високим у діалозі з центральноазіатськими державами – $r \approx 0,783$); «безпека» та «політика», «політичні відносини» $r \approx 0,795$ – у безпосередніх контактах з державами Центральної Азії, Росією та Китаєм ($r \approx 0,795$ – лише у діалозі з державами Центральної Азії); «безпека» та «стратегія», «стратегічні відносини» – $r \approx 0,732$ у контактах з державами Центральної Азії, Росією, Китаєм та США (лише з центральноазіатськими державами – $r \approx 0,752$). Важливо відзначити, що коефіцієнт кореляції між «мир», «миролюбність», «мирне врегулювання» та «Афганістан» є найвищим лише у діалозі з позарегіональними гравцями – $r \approx 0,61$, водночас з державами Центральної Азії показник $r \approx 0,455$ (нижче середнього). Показовими, на нашу думку, є коефіцієнт кореляції між словосполученням «безпека у Центральної Азії» та «Афганістан»: у діалозі між президентом Туркменістану та представниками держав Центральної Азії, Росією та Китаєм – $r \approx -0,0225$ (окремо з центральноазіатськими державами – $r \approx 0,177$, з Росією та Китаєм – $r \approx -0,0314$), а також між словами «загроза» та «Афганістан»: у діалозі як разом, так і окремо з центральноазіатськими державами $r < 0,078$.

Аналіз засвідчив, що нове покоління керівництва продовжує риторичу мирної політики, яка була декларована у цих державах ще з 1990-их років. Значна кореляція у риторичі Г. Бердимухамедова слів та словосполучень, які містять слово «мир» зі словом чи словосполученнями зі словом «політика» і окремо «безпека» дає змогу пов'язати перше згадане поняття з продовженням політики «постійного нейтралітету». Миролюбивий характер зовнішньої політики закріплений у статті 3 Конституційного закону Туркменістану «Про постійний нейтралітет Туркменістану» [80]. Різні бачення у нових главах трьох аналізованих у статті країн є щодо безпекових пріоритетів у рамках регіональних організацій. Друге покоління керівництва Казахстану, Узбекистану та Туркменістану підтримує мирне вирішення конфлікту в Афганістані політичним шляхом, проте аналіз доводить, що бачення можливого формату вирішення є різним. Зовнішньополітичний тандем президента К.-Ж. Токаєва та першого президента Н. Назарбаєва схильний уважати, що майбутнє вирішення «афганського» питання лежить у внутрішньорегіональ-

¹ В архіві аналізованого інтернет-ресурсу була відсутня інформація про офіційні зустрічі Г. Бердимухамедова з високими делегаціями із США. Разом із тим відсутня інформація про будь-які зустрічі з офіційними представниками окремих держав у період з 6 вересня 2015 року по 16 березня 2016 року, а у туркменомовній версії сайту – по 26 вересня 2016 року. Саме у цей період відбувся візит державного секретаря Джона Кері до Ашгабату 3 листопада 2015 року під час офіційного турне до держав Центральної Азії та участі у форумі «C5+1», див. Secretary Kerry Travels to Vienna, Bishkek, Samarkand, Astana, Dushanbe, and Ashgabat, US Embassy in Turkmenistan, [n.d.]. URL: <https://tm.usembassy.gov/secretary-kerry-travels-vienna-bishkek-samarkand-astana-dushanbe-ashgabat/>.

ному діалозі, а адміністрація Ш. Мірзійоева схильна до підкреслення значення поза-регіональних акторів у розв'язанні ситуації в Афганістані. Це співпадає з ініціативами Узбекистану щодо відновлення багатосторонніх форматів мирного врегулювання ситуації в Афганістані, прикладом чому є організація конференції «Мирний процес, співпраця у сфері безпеки та регіональна взаємодія» у березні 2018 року в Ташкенті [88]. У цьому контексті слід зауважити, що Ташкент та Ашгабат у двосторонніх контактах зазначають важливість інтеграції Афганістану до економічних процесів і транспортних зв'язків з Центральноазіатським регіоном. Обидві держави запустили залізничне сполучення з Афганістаном. До того ж Ш. Мірзійоев відновив багатосторонній формат врегулювання ситуації в Афганістані, до якого активно залучається туркменська сторона. Відповідно до даних аналізу Афганістан з безпосередньої загрози перетворюється на проблему, яку сусідні центральноазіатські держави вмотивовані вирішувати. Ця теза доповнює твердження К. Ф'єстада та Х. К'єрнет про те, що бачення держав Центральної Азії ситуації в Афганістані перетворюється для них на можливість отримати міжнародне визнання як важливих акторів у стабілізації в сусідній з ними республіці і на рівних вести діалог з іншими впливовими акторами [88, с. 323–324].

Висновки. За умови відсутності потужної опозиції та уникнення будь-якої конкуренції шляхом безпосереднього переслідування (Туркменістан) або консенсусу еліт (Казахстан та Узбекистан) зміна президентської влади у аналізованих державах відбулася мирно. Це якісно відрізняє ці три центральноазіатські республіки від інших двох – Киргизстану і Таджикистану. Транзит влади у разі Туркменістану та Казахстану послабив внутрішньополітичний вплив режиму, створивши більше ознак демократизації. Основні підходи до зовнішньої політики в регіоні не змінилися, за винятком суттєвого поліпшення відносин із сусідніми державами, прикладами чому є нормалізація відносин між Узбекистаном, Таджикистаном і Киргизстаном, відновлення багатосторонніх мирних ініціатив щодо вирішення конфлікту в Афганістані, чи спроби Ашгабата відновити діалог із Заходом та диверсифікувати експорт природного газу. Казахстан, Туркменістан та Узбекистан водночас дотримуються рівновіддалених відносин з Росією, Китаєм та США. У цьому трикутнику Росія відіграє надалі роль гаранта безпеки та найбільш впливового гравця у забезпеченні безпеки в регіоні.

Список використаної літератури

1. Рудич Ф. Політичне лідерство в країнах СНД і Балтії: загальне, особливе. *Політичний менеджмент*. 2006. № 2. С. 3–18.
2. Малашенко А. Ислам и политика в государствах Центральной Азии. *CA&CC Press AB*. 1999. № 4(5). URL: http://www.ca-c.org/journal/cac-05-1999/st_11_malashenko.shtml (дата звернення: 12.08.2019).
3. Семененко И.С., Лапкин В.В., Бардин А.Л., Пантин В.И. Между государством и нацией: дилеммы политики идентичности на постсоветском пространстве. *Политические исследования*. 2017. № 5. С. 54–78. DOI: 10.17976/jpps/2017.05.05.
4. Шабанов М. Патримоніальний політичний режим та його відтворення: системні риси та специфіка. *Вісник Львівського університету. Серія: філософсько-політологічні студії*. 2017. Вип. 13. С. 159–165.
5. Tajiks to vote in 'president-for-life' referendum. *Reuters*. 2016. February 10. URL: <https://af.reuters.com/article/worldNews/idAFKCN0VJ0IU?sp=true> (дата звернення: 13.08.2019).
6. Игитян М.Ю. Китайская внешняя политика в Центральной Азии и интересы России. *Власть*. 2019. Т. 27. № 3. С. 250–259.

7. Исаматова А.Т. Центральная Азия в политике России, США и Китая, *Вестник КРСУ*. 2017. Т. 17. № 2. С.152–155.
8. Ткаченко І. Центральна Азія як зона перетину інтересів конкуруючих держав. *Політичний менеджмент*. 2004. № 5. С. 114–121.
9. Мурашкіна М.З. Взаємодія та суперництво Росії, США і Китаю в Центральній Азії : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04, Миколаїв : Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили, 2015, 252 с.
10. Peyrouse S. Power differential and security issues in Central Asia. *Eurasia's Ascent in Energy and Geopolitics: Rivalry or partnership for China, Russia and Central Asia* / ed. by E. Bedeski and N. Swastrom. Abingdon–New York. 2012. P. 92–107.
11. Kavalski E. Central Asia and rise of normative powers: contextualizing the security governance of the European Union, China and India. New York [etc.]: Bloomsbury, 2012. 240 p.
12. Wacker G. China and Its Central Asia Neighbour. *China's Policies on Its Borderlands and the International Implications* / ed. By Yufao Hao, Bill K. S. Chou. New Jersey–London–Singapore, 2011. P. 69–91.
13. Малышева Д.Б. Азиатский вектор внешней политики постсоветских государств Центральной Азии. *Постсоветское пространство: роль внешнего фактора: сборник статей* / отв. ред. А.Б. Крылов, А.В. Кузнецов, Г.И. Чуфрин. Москва : ИМЭМО РАН, 2018. С. 60–72.
14. Даниленко С.І., Гальона О.Я., Геополітичні акценти зовнішньої політики США у Центральній Азії. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини*. 2017. № 1(46). С. 20–25.
15. Даниленко С.І., Гальона О.Я. Актуальні аспекти міжнародного співробітництва країн Центральної Азії у рамках ШОС. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. 2016. № 12. С. 1–32. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2959/2649 (дата звернення: 18.08.2019).
16. Парамонов В., Строков А. Основные проблемы на пути сотрудничества в Центральной Азии: прогноз внешней политики стран региона. *Центральная Азия и Кавказ*. 2015. Том 18. Вып. 1. С. 68–90.
17. Somzhurek B.Zh., Yessengaliyeva A.M., Medeubayeva Zh.M., Makangali B.K. Central Asia and regional security. *Communist and Post-Communist Studies*. 2018. Vol. 51. P. 161–171. URL: <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2018.04.005> (дата звернення: 18.08.2019).
18. Рябінін Є.В., Кульчиковський І.С. Основні загрози регіональній безпеці Центрально-азійського регіону. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2016. Вип. 16. С. 307–331. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_ip_2016_16_40 (дата звернення: 18.08.2019).
19. Сарыева Л.С. Укрепление двустороннего сотрудничества Казахстана и Узбекистана как фактор обеспечения стабильности и развития Центральноазиатского региона. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 10 (184). С. 17–22.
20. Чекаленко Л.Д. Питання модернізації у площині інтеграційних процесів СНД. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. Вип. 23. *Зовнішня політика і дипломатія: традиції, тренди, досвід*. Ч. I. Серія «Історичні науки». Київ : ДАУ при МЗС України, 2016. С. 4–9.
21. Чекаленко Л.Д. Центральна Азія: від демократії до тоталітаризму, *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. 2018. № 18–19. С. 1–14, URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3380/3058 (дата звернення: 19.08.2019).
22. Sullivan C.J. State-Building in the Steppe: Challenges to Kazakhstan's Modernizing Aspirations. *Strategic Analysis*. 2017. Vol. 41(3). P. 273–284. URL: <https://doi.org/10.1080/09700161.2017.1295606>.

23. Polese A., Beacháin Ó.D., Horák S. Strategies of legitimation in Central Asia: regime durability in Turkmenistan. *Contemporary Politics*. 2017. Vol. 23(4), P. 1–19. DOI: <https://doi.org/10.1080/13569775.2017.1331391> (дата звернення: 21.08.2019).
24. Дзюбенко Ю.М. Демократичні та авторитарні тенденції Східноєвропейських та Центрально-азійських країн пострадянської Євразії, *Актуальні проблеми політики*. 2016. Вип. 58. С. 95–105.
25. Horák S. Changes in the political elite in post-soviet Turkmenistan. *China and Eurasia Forum Quarterly*. 2010. Vol. 8 No 3. P. 27–46
26. Horák S. The elite in post-Soviet and post-Niyazow Turkmenistan: does political culture form a leader? *Demokratizatsiya*. 2012. Vol. 20(4). P. 371–385. URL: http://demokratizatsiya.pub/archives/20_4_9223865X8858540P.pdf (дата звернення: 21.08.2019).
27. Баскакова Й.А. Транзит влади в Казахстані: нові підходи Астаны. *Вестник РГГУ. Серія «Політологія. Історія. Міжнародні відносини. Зарубіжне регіонознавство. Східнознавство»*. 2018. № 1(11). С. 149–161. DOI: 10.28995/2073-6339-2018-1-149-161.
28. Laruelle M. Factoring Foreign Policy Goals of the Central Asian States, *China, the United States and the future of Central Asia. U.S. – China relations*, Vol.1 / ed. by D.B.H. Denoon, New York and London : New York University Press, 2015. P. 75–98.
29. Волошенко І.О. Безпекова політика пострадянських держав Центральної Азії : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04, Київ : КНУ ім. Т.Г. Шевченка, 2016. 240 с.
30. Чуфрин Г.И. Концептуальные аспекты внешнеполитической стратегии постсоветских стран. *Постсоветское пространство: роль внешнего фактора: сборник статей / отв. ред. А.Б. Крылов, А.В. Кузнецов, Г.И. Чуфрин*. Москва : ИМЭМО РАН, 2018. С. 10–25.
31. Жежянова А.М. Ресурси «микої сили» во зовнішній політиці Казахстану. *Дискурс-Пи*. 2017. № 26. С. 101–110.
32. Бирюков С.В. Президентские выборы 2015 года в Казахстане: внутривластическое и внешнеполитическое значение. *Политические институты и процессы*. 2015. № 2. С. 78–81.
33. Куппаева Б.Т. Роль института политического лидерства в формировании внешнеполитической стратегии Республики Казахстан. *Актуальные вопросы науки и практики XXI в.: материалы 2-й Международной научно-практической конференции (27 февраля–04 марта 2016 г.)*. Нижневартовск : Издательский центр «Наука и практика», 2016. С. 40–52.
34. Отрошенко І.В. Казахстан – США: стратегічний партнерський діалог. *Східознавство*. 2012. № 60. С. 123–134. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/> (дата звернення: 21.08.2019).
35. Отрошенко І.В. Республіка Казахстан: основні напрями стратегічного партнерства. *Східознавство*. 2013. № 61. С. 89–109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Skhodoz_2013_61_9 (дата звернення: 21.08.2019)
36. Балапанова А.С., Кайдарова А.С. Роль Казахстана в обеспечении региональной безопасности в Центральной Азии. *Вестник КазНУ. Серія філософія. Серія культурологія. Серія політологія*. 2012. № 3 (40). С. 20–23.
37. Саркулова Г.С. Изменение архитектуры безопасности Каспийского региона в начале XXI века и интересы Казахстана. *Известия Саратовского университета. Нов. сер. Сер. История. Международные отношения*. 2017. Т. 17. Вып. 2. С. 223–227.
38. Шапкин М.Н. Военно-политическое взаимодействие России и Казахстана как фактор укрепления двустороннего сотрудничества. *Вестник РУДН. Серія Політологія*. 2016. № 3. С. 19–28. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/voenno-politicheskoe-vzaimodeystvie-rossii-i-kazahstana-kak-faktor-ukrepleniya-dvustoronnego-sotrudnichestva> (дата звернення: 22.08.2019).

39. Pikalov A. Uzbekistan between the great powers: a balancing act or a multi-vectorial approach? *Central Asia Survey*. 2014. Vol. 33(3). P. 297–311. DOI:10.1080/02634937.2014.930580.
40. Fazendeiro B.T. *Uzbekistan's Foreign Policy: The Struggle for Recognition and Self-Reliance under Karimov*. Abingdon, Oxon; New York : Routledge, 2018. 178 p. URL: <https://doi.org/10.4324/9781315265674> (дата звернення: 28.07.2019)
41. Fazendeiro B.T. Uzbekistan's defensive self-reliance: Karimov's foreign policy legacy. *International Affairs*. 2017. Vol. 93(2). P. 409–427. DOI:10.1093/ia/iiv062.
42. Fazendeiro B.T. Uzbekistan's 'spirit' of self-reliance and the logic of appropriateness: TAPOich and interaction with Russia. *Central Asia Survey*. 2015. Vol. 34(4). P. 484–498. DOI: 10.1080/02634937.2015.1114780.
43. Spechler D.R., Spechler M.C. The foreign policy of Uzbekistan: sources, objectives and outcomes: 1991–2009. *Central Asian Survey*. 2010. № 29 (2). P. 159-170. DOI: 10.1080/02634937.2010.490679.
44. *Critical Approaches to Security in Central Asia* / ed. Lemon, E., London and New York, New York : Routledge, 2018. 260 p.
45. Megoran N. Framing Andijon, narrating the nation: Islam Karimov's account of the events of 13 May 2005. *Critical Approaches to Security in Central Asia* / ed. by E. Lemon, London and New York, New York : Routledge, 2018. P. 15–31.
46. Nomerovchenko A., Kim J., Kang W. Foreign Policy Orientation of Independent Central Asian States: Looking Through the Prism of Ideas and Identities. *The Korean Journal of International Studies*. 2018. Vol. 16(3). P. 389–410. DOI:10.14731/kjis.2018.12.16.3.389.
47. Tiulegenov M. Official Discourses on Peace and Security in Post-Soviet Central Asia. *The Palgrave Handbook of Global Approaches to Peace* / ed. by A. Kulnazarova and V. Popovski. [n.c.]: Palgrave Macmillan, 2018. P. 411–434. DOI:10.1007/978-3-319-78905-7.
48. Aydin G. Mirziyoyev's First Year in Presidency: Any Hope for Change? *Current Debates in International Relations & Law*. 2017. Vol. 4. P. 99–113.
49. Dadabaev T. Uzbekistan as Central Asian game changer? Uzbekistan's foreign policy construction in the post-Karimov era. *Asian Journal of Comparative Politics*. 2018. No 20(10). P. 1–14. DOI:10.1177/2057891118775289 .
50. Махмутова Е.В. Центральная Азия в поисках собственной интеграционной модели. *Вестник МГИМО-Университета*. № 4(61) 2018. С. 78–91. DOI:10.24833/2071-8160-2018-4-61-78-91.
51. Казанцев А.А., Гусев Л.Ю. Реформы во внешней политике Узбекистана: основные достижения и сценарии развития. *Вестник РУДН. Серия: Международные отношения*. 2018. Вып. 18 № 2. С. 292–303. DOI: 10.22363/2313-0660-2018-18-2-292-303.
52. Мураталиева З.Т. Взаимодействие стран Центральной Азии: новый импульс. *Вестник КРСУ*. 2017. Том 17. № 11. С. 164–167. URL: <https://www.krsu.edu.kg/vestnik/2017/v11/a41.pdf> (дата звернення: 16.09.2019).
53. Weitz R. Uzbekistan's New Foreign Policy: Change and Continuity under New Leadership. *Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program*. January 2018. 52 p. URL: <https://silkroadstudies.org/resources/pdf/SilkRoadPapers/1801Weitz.pdf> (дата звернення: 16.09.2019).
54. Костюк О.В. Спроба створення ідеологічної системи в Туркменістані. *Научные труды SWorld*. Вып. 2(39). Том 14. Иваново : Научный мир, 2015. С. 65–70.
55. Борисов Д.А. Внешняя политика Узбекистана при Ш. Мирзиёеве: стратегия и практика. *Известия Уральского федерального университета*. Сер. 3, Общественные науки. 2019. Т. 14. № 2 (188). С. 130–139.
56. Троицкий Е.Ф. Внешняя политика Туркменистана в 1992–2006 гг.: от нейтралитета к самоизоляции. *Вестник Томского государственного университета. История*.

2014. № 4(30). С. 67–70. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vneshnyaya-politika-turkmenistana-v-1992-2006-gg-ot-neytraliteta-k-samoizolyatsii-1> (дата звернення: 20.09.2019).
57. Джамиева Г. Внешняя политика Туркменистана в конце XX – начале XXI веков, [н.д.], 2019. URL: <https://play.google.com/books/reader?id=1E-XCwAAQBAJ&hl=ru&pg=GBS.PT1> (дата звернення: 20.09.2019).
58. Anceschi L. Turkmenistan's Foreign Policy: Positive Neutrality and the consolidation of the Turkmen Regime. London: Routledge, 2008. 212 p. DOI: 10.4324/9780203892312.
59. Anceschi L. Integrating domestic politics and foreign policy making: the cases of Turkmenistan and Uzbekistan. *Central Asian Survey*. June 2010. Vol. 29 (2). P. 143–158. DOI: <https://doi.org/10.1080/02634937.2010.498231>.
60. Mintz A., DeRouen Jr.K. Understanding Foreign Policy Decision Making, New York : Cambridge University Press, 2010. 208 p. DOI:10.1017/cbo9780511757761.004.
61. de Mesquita B.B. The Contribution of Expected Utility Theory to the Study of International Conflict. *The Journal of Interdisciplinary History*. 1988. Vol. 18. No. 4. P. 629–652. DOI: 10.2307/204818.
62. Капітоненко М. Теорія міжнародних відносин. Чернівці : Вид-во «Книги», 2019. 272 с.
63. *Официальный сайт Президента Казахстана*. URL: <http://www.akorda.kz/>.
64. *Официальный веб-сайт Президента Республики Узбекистан*. URL: <https://president.uz/>.
65. *Туркменистан сегодня: государственное информационное агентство Туркменистана*. URL: <http://tdh.gov.tm/>.
66. Федуняк С. Зовнішня і безпекова політика нових незалежних держав: балансування між двома центрами сили. *Історико-політичні проблеми сучасного світу* : Збірник наукових статей. 2013. Т. 25–26. С. 133–137.
67. Еткінд О., Мінаков М. Пострадянський транзит і демодернізація. *Ідеологія і політика*. 2018. № 1(9). С. 4–13. URL: https://ideopol.org/wp-content/uploads/2018/11/_2018%201.%202.%20UKR.%20Introduction%20Etkind%20Minakov%20Final.pdf (дата звернення: 21.09.2019).
68. Sullivan C.J. End of an Era? Kazakhstan and the Fate of Multivectorism. *Kazakhstan and the Soviet Legacy Between Continuity and Rupture* / ed. by J.-F. Caron, [n.c.]: Palgrave Macmillan, 2019. P. 31–50. DOI: 10.1007/978-981-13-6693-2_3.
69. Встреча с профессорско-преподавательским составом и студентами Московского государственного университета им. М.В. Ломоносова. Москва. 29 марта 1994 года. *Президент Н.А. Назарбаев. Казахстанско-российские отношения. Доклады-выступления-статьи: 1991–1997 годы*. Москва : «Русский раритет», 1997. С. 63–85. URL: <https://elbasy.kz/sites/default/files/pagefiles/2019-06/7f08478d33a3bc290090ca4fe54cd0b4.pdf> (дата звернення: 5.09.2019).
70. Назарбаев Н. Критическое десятилетие. Алматы : Изд-во «Атамұра», 2003. 240 с. URL: <https://elbasy.kz/sites/default/files/pagefiles/2019-06/4d0a10ea00451eca06c48adfed459fb4.pdf> (дата звернення: 6.09.2019).
71. Voloshyn G. Kazakhstan's New President Faces Street Protests, Tough Choices Ahead. *Jamestown Foundation*. 2019. June 12. URL: <https://jamestown.org/program/kazakhstan-new-president-faces-street-protests-tough-choices-ahead/> (дата звернення: 6.09.2019).
72. Mallinson K. Kazakhstan: Real Power Transition Still to Come. *Chatham House. The Royal Institute of International Affairs*. 2019. 22 march. URL: <https://www.chathamhouse.org/expert/comment/kazakhstan-real-power-transition-still-come> (дата звернення: 7.09.2019).
73. Сейдуманов А.С. Политический процесс в Казахстане на современном этапе. *Проблемы постсоветского пространства*. 2018. № 5(2). С. 181–190. URL: <https://doi.org/10.24975/2313-8920-2018-5-2-181-190>.

74. Президент Казахстана расширил кадровые полномочия Назарбаева. *Радио Свобода*, 21 октября 2019. URL: <https://www.svoboda.org/a/30227730.html> (дата звернення: 7.09.2019).
75. Gouble P. Anti-Chinese Protests Spread Across Kazakhstan. *Jamestown Foundation*. 2019. September 10. URL: <https://jamestown.org/program/anti-chinese-protests-spread-across-kazakhstan/> (дата звернення: 10.09.2019).
76. Akbarzadeh S. *Uzbekistan and the United States. Authoritarianism, Islamism and Washington's Security Agenda*. London and New York : Zed Books Ltd., 2005. 166 p.
77. Mondrzejewska-Leśniewska J. *Talibowie*, Pułtusk: Wyższa Szkoła Humanistyczna w Pułtusku, 2001. 188 s.
78. Сообщение Олий Мажлиса Республики Узбекистан и Кабинета Министров Республики Узбекистан. *Правительственный портал Республики Узбекистан*. 2.09.2016. URL: <https://www.gov.uz/ru/news/view/7170> (дата звернення: 10.09.2019).
79. Шавкат Мирзиёев победил на выборах Президента. *Газета.uz*. 2016. 5 декабря. URL: <https://www.gazeta.uz/ru/2016/12/05/winner/> (дата звернення: 10.09.2019).
80. Малашенко А. Как поведет себя новый президент Узбекистана. *Московский Центр Карнеги*, 21.09.2016. URL: <http://carnegie.ru/commentary/64642> (дата звернення: 11.09.2019).
81. Karimow I. *Uzbekistan na progu* / tłum. z jęz. ros. D. Muszyńska-Wolny. Warszawa, 2001. 193 s.
82. Указ Президента Республики Узбекистан о Стратегии действий по дальнейшему развитию Республики Узбекистан. *Lex.Uz*. URL: <http://www.lex.uz/ru/docs/3107042#3109623> (дата звернення: 11.09.2019).
83. Конституционный закон Туркменистана о постоянном нейтралитете Туркменистана (Ведомости Меджлиса Туркменистана 1995 г., № 4, ст. 54). *Центр правовой информации*. URL: http://minjust.gov.tm/ru/mmerkezi/doc_view.php?doc_id=368 (дата звернення: 13.09.2019).
84. Doroshko M.S., Voloshenko I.O. The policy of the Central Asian countries (Kazakhstan, Turkmenistan and Uzbekistan) in the energy sector. *Actual problems of international relations*. 2016. Release 129, P. 4–15. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/view/3041/2730> (дата звернення: 14.09.2019).
85. Esenov M. Turkmenistan and Central Asian regional security. *The security of the Caspian Sea Region*. [n.c.]: SIPRI; Oxford University Press, 2001. P. 244–253.
86. Сабир Ф. Туркменистан и Афганистан: от нейтралитета к сотрудничеству. *Afghanistan.ru*. URL: <http://afghanistan.ru/doc/23210.html> (дата звернення: 14.09.2019).
87. Малашенко А. Туркмения: была ли оттепель? *Брифинг, Московский центр Карнеги*, 2012. Вып. 4. Т. 14. Июнь. 12 с. URL: https://carnegieendowment.org/files/MalashenkoBriefing_14-4-12_Russ_Turkmenia.pdf (дата звернення: 15.09.2019).
88. Эсенов М. Внешняя политика Туркменистана и ее влияние на систему региональной безопасности. *Центральная Азия и Кавказ*. 2001. № 1 (13). URL: https://www.ca-c.org/journal/2001/journal_rus/cac-01/06.esenr.shtml (дата звернення: 15.09.2019).
89. Stronski P. Turkmenistan at Twenty-Five: The High Price of Authoritarianism. *Carnegie Endowment for International Peace*. 2017. January 30. URL: <https://carnegieendowment.org/2017/01/30/turkmenistan-at-twenty-five-high-price-of-authoritarianism-pub-67839> (дата звернення: 10.09.2019).
90. Anceschi L. Turkmenistan and the virtual politics of Eurasian energy: the case of the TAPI pipeline project. *Central Asian Survey*. 2017. № 36 (4). P. 409–429. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/02634937.2017.1391747> (дата звернення: 10.09.2019).

91. Декларация Ташкентской конференции по Афганистану «Мирный процесс, сотрудничество в сфере безопасности и региональное взаимодействие». *Национальное информационное агентство Узбекистана*. 28.03.2018. URL: <http://www.uza.uz/ru/politics/deklaratsiya-tashkentskoy-konferentsii-po-afganistanu-mirnyy-28-03-2018> (дата звернення: 2.09.2019)
92. Fjæstad, K., Kjærnet H. Performing statehood: Afghanistan as an arena for Central Asian states. *Central Asian Survey*. 2014. Vol. 33(3). P. 312–328. DOI: 10.1080/02634937.2014.941713.

**THE PRIORITIES OF KAZAKHSTAN'S, UZBEKISTAN'S
AND TURKMENISTAN'S SECURITY POLICY IN CENTRAL ASIA
IN CONDITIONS OF PRESIDENTIAL POWER TRANSITION**

Vitaliy Yarmolenko

National University of Ostroh Academy

Department of International Relations

Seminarska str., 2, 36500, Ostroh, Rivne region, Ukraine

The article deals with the main approaches to the priorities of the security policy of Kazakhstan, Uzbekistan and Turkmenistan in Central Asian and their practical implementation in the conditions of transition of presidential power. The peculiarities of the political system, the dependence of economies on natural energy resources sales and similar threats to national security make these countries' cases similar. Nur-Sultan, Tashkent and Ashgabat consider security issues in Central Asia as a priority in their foreign policies. However, each of these states has its own vision and exercises different approaches to implement the latter. An important factor is the transition process of presidential power in Kazakhstan, Uzbekistan and Turkmenistan, which, unlike other Central Asian states – Kyrgyzstan and Tajikistan, took place peacefully. The purpose of this article is to conduct a comparative analysis of the security policy features of the three above-mentioned Central Asian states in the circumstances of changing leadership generations. Applying expected utility method, it has been modeled the foreign policy course of previous heads of analyzed states. With the help of the event and content analysis of the official announcements of the press services of the new heads of the republics, the main priorities in the bilateral and multilateral relations with other Central Asian states and key non-regional actors have been traced. These quantitative data made it possible to identify, through correlation analysis, the linkages between the priority directions of these relations. The results of the analysis showed that the change in leadership generations had limited influence on the internal political development and stimulated the development of certain elements of democratization in Kazakhstan, Uzbekistan and Turkmenistan. At the same time, Nur-Sultan, Tashkent and Ashgabat are stepping up multilateral mechanisms to address regional problems, especially the long-running conflict in Afghanistan. In this context, progress in Uzbekistan's relations with neighboring states and the increase of economic factor in regional relations plays significant role.

Key words: presidential power transition, security policy, foreign policy, Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Central Asia.